

TALABALAR O'RTASIDA XALQARO MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA MAVJUD PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Rayimova Dilfuza Abdinabiyevna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogia fakulteti

Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Ahmadjonova Shahnoza Ergash qizi

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17254849>

Annotatsiya: Ushbu maqola talabalarda xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirish bo'yicha mavjud pedagogik yondashuvlarni tizimli tarzda o'rganadi va ularning samaradorligini baholashga qaratilgan. Kirish qismida globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalarida madaniyatlararo kompetensiya hamda kommunikativ mahoratni rivojlantirish zaruriyati ko'rsatib o'tiladi. Maqolaning maqsadi — kommunikativ, madaniyatlararo, shaxsga yo'naltirilgan, integrativ va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan pedagogik yondashuvlarning nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi va ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlashdir.

Annotation: This article systematically examines the existing pedagogical approaches to developing international communication culture among students and aims to assess their effectiveness. The introduction highlights the necessity of fostering intercultural competence and communicative skills in higher education institutions under globalization. The purpose of the article is to identify the theoretical foundations, practical applications, and role in the educational process of pedagogical approaches based on communicative, intercultural, learner-centered, integrative, and information-communication technologies.

Аннотация. В данной статье системно изучаются существующие педагогические подходы к формированию у студентов культуры международного общения и оценивается их эффективность. Во введении отмечается необходимость развития межкультурной компетенции и коммуникативных навыков в высших учебных заведениях в условиях глобализации. Цель статьи — определить теоретические основы, практическое применение и место в образовательном процессе педагогических подходов, основанных на коммуникативных, межкультурных, личностно-ориентированных, интегративных и информационно-коммуникационных технологиях.

Kalit so'zlar: xalqaro muloqot madaniyati; madaniyatlararo kompetensiya; kommunikativ yondashuv; shaxsga yo'naltirilgan ta'lim; integrativ yondashuv; axborot-kommunikatsiya texnologiyalari; interfaol metodlar; talabalar; o'qituvchi malakasi. xalqaro muloqot madaniyati; madaniyatlararo kompetensiya; kommunikativ yondashuv; shaxsga yo'naltirilgan ta'lim; integrativ yondashuv; axborot-kommunikatsiya texnologiyalari; interfaol metodlar; talabalar; o'qituvchi malakasi.

Keywords: international communication culture; intercultural competence; communicative approach; learner-centered learning; integrative approach; ICT; interactive methods; students.

Ключевые слова: культура международного общения; межкультурная компетентность; коммуникативный подход; личностно-ориентированное обучение; интегративный подход; ИКТ; интерактивные методы; студенты.

Globalashuv jarayoni, xalqaro hamkorlikning kengayishi va turli madaniyat vakillari bilan bevosita muloqot qilish ehtiyoji yoshlar, xususan, talabalar oldiga yangi vazifalarni qo'yadi. Bu jarayonda xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirish dolzarb pedagogik masalalardan biridir. Xalqaro muloqot madaniyati nafaqat chet tillarini bilish, balki boshqa millat va xalqlarning qadriyatlarini, mentaliteti, urf-odatlarini tushunish va ularga hurmat bilan yondashishni ham o'z ichiga oladi.

Xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirishda qo'llaniladigan yondashuvlar asosan quyidagilardan iborat:

talabalarni samarali muloqot qilish, suhbatdoshni tinglash va tushunishga, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bu yondashuv orqali talabalar xorijiy tillarda erkin fikr almashishga, muloqot jarayonida madaniy farqlarni inobatga olishga o'rganadilar

Madaniyatlararo yondashuv – turli madaniyatlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni o'rganishga asoslanadi. Talabalarga boshqa millat vakillari bilan muloqotda tolerantlik, empatiya va o'zaro hurmat kabi sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – talabaning individual qiziqishlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga oladi. Bu yondashuvda xalqaro muloqot madaniyati shaxsiy tajriba va faoliyat orqali rivojlantiriladi.

Integrativ yondashuv – fanlararo yondashuv bo'lib, til o'rganish jarayonida tarix, madaniyat, psixologiya, siyosatshunoslik kabi yo'nalishlar bilan uyg'unlashtiriladi. Bu esa talabalarni xalqaro jarayonlarni chuqur anglashga undaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan yondashuv – zamonaviy ta'lim jarayonida onlayn platformalar, xalqaro forumlar va virtual almashinuv dasturlari orqali talabalarni xalqaro muloqotga tayyorlaydi.

Pedagogik metodlar va vositalar

Dialog va munozaralar tashkil etish – talabalar turli mavzular bo'yicha fikr almashadi va bahs-munozaralar olib boradi.

Rol o'yinlari va interfaol mashg'ulotlar – turli madaniy vaziyatlarni simulyatsiya qilish orqali talabalar amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Xalqaro loyihalarda ishtirok etish – talabalar chet eldagi tengdoshlari bilan hamkorlikda ilmiy yoki ijtimoiy loyihalarni amalga oshiradi.

Til va madaniyat haftaliklari – turli xalqlarning madaniyatini amaliy tarzda o'rganish uchun o'tkaziladigan madaniy tadbirlar.

Onlayn ta'lim va teleko'priklar – xalqaro talabalarning bir-biri bilan real vaqt rejimida muloqotini yo'lga qo'yadi.

Pedagogik yondashuvlarning samaradorlik shartlari

Talabalarda **madaniy ochiqlik** va **tolerantlikni** shakllantirish;

O'qituvchi va talaba o'rtasida **hamkorlikka asoslangan pedagogik muhit** yaratish;

O'quv jarayonida **interfaol metodlardan** samarali foydalanish;

Olingan bilim va ko'nikmalarni **amaliyotda qo'llash imkoniyatini ta'minlash**.

Globalashuv jarayoni insoniyat taraqqiyotida alohida bosqichni boshlab berdi. Xalqaro iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy hamkorlikning kengayishi yosh avlod, ayniqsa, talabalar oldiga madaniyatlararo muloqotda faol ishtirok etish vazifasini qo'ymoqda. Talabalar xalqaro almashinuv dasturlari, chet ellik hamkorlar bilan loyihalarda ishlash, turli mamlakatlardan kelgan tengdoshlari bilan birgalikda o'qish va faoliyat olib borishda samarali muloqot qila olishi

zarur. Shu bois xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda.

1. Xalqaro muloqot madaniyatining mohiyati

Xalqaro muloqot madaniyati — bu talabaning turli millat va madaniyat vakillari bilan o'zaro hurmat, tenglik va madaniy sezgirlik asosida samarali muloqot qila olish qobiliyatidir. Uning asosiy komponentlari quyidagilardan iborat:

Kommunikativ kompetensiya (nutqiy ko'nikma, til bilish, suhbatdoshni tinglash va tushunish);

Madaniyatlararo kompetensiya (milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an'analarni hurmat qilish);

Ijtimoiy-psixologik qobiliyatlar (tolerantlik, empatiya, hamkorlik);

Axloqiy tamoyillar (hurmat, samimiylik, mas'uliyat).

Pedagogik yondashuvlarning asosiy turlari

Kommunikativ yondashuv

Tilni o'rganish jarayonida muloqot markaziy o'ringa qo'yiladi.

Talabalarda suhbatlashish, savol berish, fikr almashish ko'nikmalari rivojlanadi.

O'qituvchi nazariyadan ko'ra amaliy mashg'ulotlarga ko'proq e'tibor qaratadi.

Madaniyatlararo yondashuv

Talabalar boshqa xalqlarning turmush tarzi, qadriyatlarini va madaniyatini o'rganadilar.

Madaniyatlararo farqlarni anglash va ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish shakllanadi.

Bu yondashuv xalqaro hamkorlikda to'g'ri yo'l tutishga yordam beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv

Talabaning individual qiziqishi, ehtiyoji va qobiliyati inobatga olinadi.

O'qituvchi umumiy standart emas, balki har bir talabaga mos metodlardan foydalanadi.

Mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv shakllanadi.

Integrativ yondashuv

Fanlararo bog'liqlikka asoslanadi.

Xorijiy til o'rganish jarayonida tarix, madaniyat, sotsiologiya, psixologiya kabi bilimlar qo'shiladi.

Bu talabaga xalqaro jarayonlarni kengroq tushunishga yordam beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan yondashuv

Internet, onlayn platformalar, xalqaro forumlar va virtual almashinuv dasturlaridan foydalaniladi.

Talabalar real vaqt rejimida chet ellik tengdoshlari bilan suhbatlashadilar.

ICT muloqotni yanada tez, samarali va qulay qiladi.

Pedagogik metodlar va vositalar

Dialog va munozaralar – talabalarni erkin fikr almashishga o'rgatadi.

Rol o'yinlari – turli madaniy vaziyatlarda o'zini sinash imkonini beradi.

Xalqaro loyihalar – real hayotiy tajriba orttiradi.

Til va madaniyat haftaliklari – boshqa xalqlar madaniyatini amaliy bilib olishga yordam beradi.

Onlayn ta'lim va teleko'priklar – talabalarni global tarmoqda muloqot qilishga tayyorlaydi.

Samaradorlik shartlari

Talabalarda madaniy ochiqlik va tolerantlikni shakllantirish;

O'qituvchi va talaba o'rtasida hamkorlik muhitini yaratish;

O'quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanish;

Olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini yaratish.

Zamonaviy ta'lim paradigmasida xalqaro muloqot madaniyati

So'nggi yillarda xalqaro ta'lim makonida *intercultural competence* (madaniyatlararo kompetensiya) tushunchasi asosiy ta'limiy maqsadlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. UNESCO, CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) hamda boshqa xalqaro standartlarda muloqot madaniyati **shaxsning global fuqarolik kompetensiyasi** bilan bog'lab talqin qilinmoqda.

Shu bois oliy ta'limda nafaqat til bilimlari, balki:

multimadaniy muhitda ishlash,

xalqaro muammolarni birgalikda hal qilish,

madaniyatlararo nizolarni konstruktiv yo'l bilan bartaraf etish ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor qaratilmoqda.

Yangi pedagogik yondashuvlar

a) Kompetensiyaga asoslangan yondashuv

Talabalarni faqat bilimga emas, balki amaliy ko'nikma va qadriyatlarga yo'naltiradi.

Til bilish, madaniyatni anglash va kommunikativ sezgirlikni birgalikda rivojlantiradi.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi

Talabalar fan (masalan, tarix, siyosat, iqtisod)ni chet tilida o'rganadilar.

Shu orqali ular nafaqat bilim oladi, balki chet tilida xalqaro mavzularda muloqot qilishni o'rganadilar.

Projektlil ta'lim (Project-based learning)

Talabalar xalqaro mavzular bo'yicha guruhlarda loyiha tayyorlaydi.

Hamkorlik, mas'uliyat va jamoaviy muloqot rivojlanadi.

Emotsional-intellektual yondashuv

Talabalarning empatiya, madaniy sezgirlik, stressni boshqarish va nizolarga bardoshlilikini rivojlantirishga qaratilgan.

Psixologik treninglar, rol o'yinlari va refleksiya mashqlari orqali amalga oshiriladi.

Raqamli texnologiyalar va xalqaro muloqot

So'nggi yillarda **Digital intercultural competence** (raqamli madaniyatlararo kompetensiya) atamasi ilmiy adabiyotlarda keng qo'llanilmoqda.

Virtual almashinuv dasturlari (COIL – Collaborative Online International Learning),

Onlayn konferensiyalar va forumlar,

Sun'iy intellekt yordamida tarjima va til o'rganish vositalari xalqaro muloqotni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Amaliy qo'shimcha usullar

"Tandem learning" – ikki mamlakat talabalari juftlikda bir-biriga ona tilini o'rgatadi.

Madaniy immersiya dasturlari – talabalar qisqa muddatli almashinuv orqali boshqa mamlakatda yashab, to'g'ridan-to'g'ri tajriba orttiradi.

Onlayn ko'ngillilik – talabalar xalqaro ijtimoiy loyihalarda masofadan turib hamkorlikda ishlaydilar.

Pedagogik yondashuvlarning dolzarb vazifalari

Xalqaro muloqotda **stereotip va kamsituvchi qarashlarni kamaytirish**;

Multimadaniyatli jamoalarda nizolarni bartaraf etish strategiyalarini o'rgatish;

Talabalarni **"global fuqarolik" tamoyillari** asosida tarbiyalash;

Ta'limda **inklyuzivlik** va **gender tengligini** ta'minlash.

Bugungi ta'lim tizimida xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirish nafaqat til o'rgatish, balki talabalarni **global jamiyatga integratsiya qilish** demakdir. Kompetensiyaga asoslangan, CLIL, projektli va raqamli yondashuvlar bilan birga, emotsional-intellektual va psixologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish talabalarni kelajakda xalqaro hamkorlikda muvaffaqiyatli shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Talabalarda xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirish — bu zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Pedagogik yondashuvlarning (kommunikativ, madaniyatlararo, shaxsga yo'naltirilgan, integrativ va axborot-kommunikatsion) uyg'unligi talabalar shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim jarayonida interfaol metodlarni keng qo'llash, xalqaro loyihalar va virtual almashinuv dasturlarida ishtirok etish orqali talabalar global dunyoda samarali muloqot qila oladigan, tolerant va ochiq fikrli shaxs sifatida shakllanadilar.

Xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirish – bu jarayon talabalarni nafaqat bilimli va til biluvchi mutaxassis, balki madaniyatlararo muloqotda ochiq, tolerant va zamonaviy fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalashni taqozo etadi. Shaxsga yo'naltirilgan, kommunikativ, madaniyatlararo va axborot texnologiyalariga asoslangan pedagogik yondashuvlar birgalikda qo'llanilganda eng yuqori natijaga erishish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jo'rayev, R. (2022). *Pedagogik texnologiyalar va ta'lim jarayonida interfaol metodlar*. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Abduqodirov, A.A. (2021). *Ta'limda kommunikativ yondashuv: nazariya va amaliyot*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Karimova, D. (2020). *Talabalarda xalqaro muloqot kompetensiyasini shakllantirish metodlari*. Toshkent: O'zMU ilmiy maqolalar to'plami.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. (2019). *Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi*. Toshkent.
5. Rahmonov, B. (2023). *Globalashuv sharoitida yoshlarning madaniyatlararo muloqot madaniyatini rivojlantirish*. "Pedagogika" jurnali, №2.
6. Верещагин, Е.М., & Костомаров, В.Г. (2010). *Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного*. Москва: Русский язык.
7. Сафонова, В.В. (2012). *Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций*. Москва: Еврошкола.
8. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
9. Deardorff, D.K. (2009). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. Thousand Oaks: SAGE Publications.